

Cedaka, czyli czego uczy nas Talmud o dobroczynności

Dominik Tomczyk

Chrześcijańska Akademia Teologiczna

dt@dominiktomczyk.com <https://orcid.org/0000-0003-0023-9153>

W 2 Liście do Tymoteusza czytamy: „Wszelkie Pismo [jest] przez Boga natchnione i pożyteczne do nauczania, do przekonywania, do poprawiania, do wychowania w sprawiedliwości – aby człowiek Boży był doskonały, przysposobiony do każdego dobrego czynu” (2 Tm 3, 16). Tym Pismem od Boga dla wyznawców judaizmu jest Stary Testament. A skoro Stary Testament jest kamieniem węgielnym monoteistycznej religii Żydów, to centralnym filarem, który wznosi się od fundamentów i wspiera jej całą duchową i intelektualną budowę, jest Talmud¹ (Steinsaltz, 1976, s. 3).

Nie ulega wątpliwości, że pod wieloma względami Talmud – obok *Tanach*², czyli Biblii hebrajskiej – jest najważniejszą księgą w kulturze żydowskiej. Określa się go mianem kręgosłupa twórczości i życia narodu żydowskiego – żadna inna praca nie miała porównywalnego wpływu na teorię i praktykę życia Żydów oraz na kształtowanie duchowych treści, służąc jako przewodnik postępowania w codziennym życiu. Abstrakcyjne i niekiedy całkowicie nierealistyczne problemy w Talmudzie przedstawione są w ten sam sposób, w jaki opisano najbardziej prozaiczne fakty życia codziennego, czyli bez niezrozumiałej terminologii.

Zmarły w 2020 roku rabbi Adin Steinsaltz z Chabadu zauważył, że dla Żydów nie było przyszłości bez studiowania Talmudu. Czerpana

---

1 Syntetyczny wykład *Talmudu* przedstawił Cohen (1995).

2 *Tanach* (TaNaCh) jest akronimem określającym Biblię hebrajską. Utworzony został od początkowych hebrajskich liter trzech części *Pisma Świętego*: *Tora* (Prawo), *Newiim* (Prorocy) i *Ketuwim* (Pisma). Po objaśnienia do wszystkich nazw ksiąg *Talmudu* używanych w artykule odsyłam do *Polskiego Słownika Judaistycznego* na portalu Żydowskiego Instytutu Historycznego: <https://www.jhi.pl/psj/>.

z niego wiedza przekładała się na dalsze trwanie narodu oraz na jego bezpośredni rozwój. To Talmud uczynił i nadal czyni Żydów tymi, kim są. To on określa ich tożsamość (Steinsaltz, 1976, s. 3–4).

W Talmudzie znajduje się wiele treści na temat zwykłego ludzkiego życia, jego licznych uwarunkowań, różnych sposobów zachowania się, w tym postępowania zgodnie z moralnością. Jest w nim opisanych ponad tysiąc różnych historii. Nie znaczy to jednak, że mamy do czynienia z dziełem historyków. Rabinowie raczej snuli opowieści, aby za pomocą symboli przedstawiać poruszane przez siebie kwestie. Bez wątplenia mają one wymiar globalny i uniwersalny i mogą wpływać na zmianę ludzkich postaw, a przez to czynić świat lepszym. Nie znajdziemy jednak ani jednego traktatu, który byłby poświęcony bogactwu, pieniądзом, jałmużnie czy dobroczynności *sensu stricto*. Rozważania dotyczące tych pojęć są rozproszone po różnych traktatach i przytaczane przy różnych okazjach, gdy omawia się codzienne problemy społeczności żydowskiej.

Czy rzeczywiście nauka Talmudu, szczególnie o dobroczynności, określana przez współczesnych „światłem wiedzy”, zasługuje na naszą uwagę? W tym przekrojowym artykule zostaną zaprezentowane tylko wybrane myśli rabinów, którzy interpretując prawdy zapisane w Bożym Słowie, odpowiadają na liczne zapytania naszych „starszych braci w wierze”.

Czym jest Talmud

Zanim przejdziemy do interesujących nas tekstów, odpowiedzmy na pytanie, czym jest Talmud. Określenie rzeczownikowe „talmud” pochodzi od hebrajskiego czasownika *lāmad* – „uczyć się” lub *limmad* – „uczyć”. Ogólnie oznacza on zarówno aktywność związaną z uczeniem się, jak i samą treść nauki, nauczanie.

Talmud obejmuje dwie główne części: *Misznę* („nauczać”, „ustnie przekazywać”, „badać”) i *Gemarę* („kończyć”, „dokańczyć”). *Miszna* to uporządkowany tematycznie kodeks żydowskiego prawa, w którego skład wchodzi 63 traktaty. Zredagowane polemiki, objaśnienia oraz uzupełnienia *Miszny* nazwano *Gemarą*.

Miszna została spisana około II wieku po Chrystusie. W przypadku *Gemary* mamy do czynienia z jej dwoma wersjami: palestyńską (jerozolimską), opracowaną pod koniec IV wieku po Chrystusie, oraz babilońską, obszerniejszą i bardziej drobiazgową w porównaniu do wersji palestyńskiej, opracowaną pod koniec V wieku po Chrystusie (Coggins, Houlden, Aitken, Chrostowski, & Widła, 2005, s. 847–852). To właśnie ona cieszy się największym uznaniem Żydów.

W odróżnieniu od chrześcijańskiej Biblii Talmud nie wydaje się księgą ukończoną. Jest on przyrównywany do żywego organizmu, który rozwija się etapowo. Dla przykładu drzewo, które osiągnęło już pewną stałą, niemal ostateczną formę, nadal żyje, rośnie i wypuszcza nowe pędy dzięki temu, że pobiera swoimi korzeniami pożywienie z ziemi. Talmud stanowi ciągle wezwanie do kontynuowania dzieła jego twórczenia (Steinsaltz, 1976, s. 272–273).

Owa księga dotyka różnych sfer porządku życia społecznego i tym samym przysługuje się rozwojowi kultury i relacji międzyludzkich. Według Neusnera (2001, s. VII) wskazuje drogę do systematycznego przełożenia wzniosłych ideałów postępowania społecznego i osobistego w pokorną rzeczywistość świata pracy. Te wzniosłe ideały są przedstawione w Piśmie Świętym, które Talmud określa jako zasady rozsądnego postępowania. W kulturowym chaosie naszych czasów Talmud wskazuje światu drogę racjonalności w poszukiwaniu rozsądku i porządku.

Talmud zaznacza swoją obecność, ma swój własny jednostkowy głos, który zawarty został w powtarzającej się frazie: „Talmud mówi...”. Ta księga była i jest uczestnikiem codziennego życia Żydów tu i teraz (por. Neusner, 2001, s. XI).

Nauczanie Talmudu o bogactwie i pieniądzach

Szymon Sprawiedliwy, jeden z ostatnich członków Wielkiego Zgromadzenia³, zwykł mówić: „Na trzech rzeczach stoi świat: na Torze, na

---

3 Wielkie Zgromadzenie było dwukrotnie zwołane w Jerozolimie przez Nehemiasza po powrocie Żydów z niewoli babilońskiej (443 r. p.n.e.) w celu publicznego ogłoszenia Tory

pracy i dobroczynności” (*Sentencje Ojców*, 2015, I, 2). Ta dobroczynność człowieka ściśle połączona była z jego majątkością i uzewnętrzniała się w wypełnianiu miłosiernych uczynków (Cohen, 1995, s. 232–235).

W Talmudzie bogactwo jest postrzegane jako pewna nagroda od Boga, która jest wyrazem wdzięczności za składanie dziesięciny i przestrzeganie szabatu. Ma to odniesienie do tekstu Księgi Powtórzonego Prawa: „Złożysz dziesięcinę z plonu wszelkiego nasienia, z tego, co rokrocznie ziemia rodzi” (Pwt 14, 22) oraz Księgi Malachiasza: „Przynieście całą dziesięcinę do spichlerza, aby był zapas w moim domu, a wtedy możecie Mnie doświadczać w tym – mówi Pan Zastępów – czy wam nie otworzę zaworów niebieskich i nie zleję na was błogosławieństwa w przeobfitej mierze” (Ml 3, 10; Taanit I, 9a, 2; Szabat XVI, 119a, 6–7)⁴.

Rabin Eleazar ben Jehuda prawdopodobnie najbardziej trafnie określił, czym jest cedaka. Mawiał on: „Daj Mu z tego, co do Niego należy, albowiem zarówno ty, jak i to, co twoje, należy do Niego” (*Sentencje Ojców*, 2015, III, 7). Jest to nawiązanie do tego, co powiedział król Dawid: „Bogactwo i chwała od Ciebie pochodzą, Ty nad wszystkim panujesz, a w ręku Twoim siła i moc, i ręką Twoją wywyższasz i utwierdzasz wszystko. Teraz więc, Boże nasz, dzięki Ci składamy i wychwalamy przesławne imię Twoje. Czymże ja jestem i czym jest lud mój, żebyśmy Ci mogli ofiarować dobrowolnie te rzeczy? Albowiem od Ciebie to wszystko pochodzi i co z ręki Twojej mamy, dajemy Tobie” (1 Krn 29, 12–14).

Oddawanie czci Bogu poprzez wspieranie ubogich, biednych, wdowy czy sieroty można przyrównać do zapełniania spichlerza zbożem oraz do pracy tłoczni, z których wylewa się moszcz (zob. Prz 3, 10).

Rabini uważali, że obdarzanie innych różnymi darami może prowadzić do zamożności i bogactwa (Szabat XVI, 119a, 6). W nawiązaniu do Księgi Przysłów: „Kto szuka prawości, dobroci, ten znajdzie życie, «powodzenie» i chwałę” (Prz 21, 21) rabin Izaak głosił, że każdemu, kto dąży do bycia miłosiernym poprzez obdarzanie ubogich, Święty Bóg zapewnia pieniądze, dzięki którym może on dokonywać swoich czynów

---

oraz odnowienia Przymierza z Bogiem. Jego następstwem było wprowadzenie koniecznych reform religijno-gospodarczych (zob. Ne 8–10; Borzyńska, n.d.).

4 O ile nie zaznaczono inaczej, teksty pochodzą z *Talmudu babilońskiego*, <https://www.sefaria.org> (16.05.2020).

miłosierdzia. Dobroczynność tym samym pochodzi od Boga i to On zapewnia środki na jałmużnę i okazywanie wsparcia innym (Bawa Batra I, 9b, 10). Stąd rabini mawiali, że czynienie dobra jest solą dla pieniędzy, chroni przed ich utratą (Ketubot VI, 66b, 12).

Ludzie zamożni, korzystający ze swoich dóbr materialnych, aby pomagać innym, byli szanowani przez przywódców duchowych, cieszących się powagą oraz ogromnym autorytetem w zakresie znajomości i rozumienia Prawa Bożego. Uważali oni, że takie osoby, zgodnie z fragmentem z Księgi Psalmów, będą zasiadać na wieki z Bogiem (Ps 61, 8). Zdaniem rabina Akiwa ben Josefa nie dzieje się to ze względu na wielkość posiadanego majątku, ale z powodu czynionego drugiemu człowiekowi miłosierdzia: „Jeśli ktoś dostarcza pożywienie innym, zasługuje na to, aby zasiadać na tronie przed Bogiem, aby okazywano mu cześć i szacunek. Dlatego należy okazywać szacunek bogatym, którzy okazują taką łaskę” (Eruwin VIII, 86a, 2).

Cedaka, czyli dobroczynność

W Talmudzie jedną z podstawowych postaw człowieka jest cedaka (Eisenberg, 2010, s. 68–72). To jedna z dwóch głównych form czynienia dobra. Hebrajsko-aramejskie słowo *šedāqāh* dosłownie oznacza sprawiedliwość, sprawiedliwe postępowanie, dobroczynność, a także (dobrowolną) jałmużnę, prawość, uczciwość oraz Bożą sprawiedliwość. Powszechnie rozumiano je jako określenie na bycie kimś sprawiedliwym, człowiekiem miłującym (Koehler, Baumgartner, Stamm, Dec, & Madaj, 2013, s. 84–85). Taką interpretację tego słowa odnajdujemy na kartach Starego Testamentu. W Talmudzie cedaka odnosi się głównie do różnych form udzielania materialnej pomocy potrzebującym (Żebrowski, n.d.-a).

Cedaka rozumiana w ramach Prawa traktowana była jako obowiązek⁵. Słowa z Księgi Kapłańskiej: „Jeżeli brat twój zubożeje i ręka je-

---

⁵ Rabbi Mosze ben Majmon wspomina aż o ośmiu poziomach dobroczynności (por. Miszne Tora X, 7–14).

go osłabnie, to podtrzymasz go, aby mógł żyć z tobą przynajmniej jak przybysz lub osadnik” (Kpł 25, 35) rabini tłumaczyli jako: „Podnieś go, aby nie upadł i nie był w potrzebie” (Miszne Tora X, 7). Tym samym nie chodziło im tylko o „prawną” cedakę. Postawa miłości jest bowiem bezinteresowna i nie ma nic wspólnego z obowiązkiem. Cedaka jako okazywanie miłosierdzia jest spontanicznym aktem dobrej woli i poświadczeniem o hojności ludzkiego serca. Zdaniem rabiego Jochanana ben Zakkaja dobre serce jest najwłaściwszą drogą, której człowiek winien się trzymać. To właśnie w sercu człowiek sprawiedliwy jest hojny i szczodry dla innych. Zatem cedaka oznacza osobę godną zaufania, sprawiedliwą, szczerą, która czyni sprawiedliwości zadość. Takie znaczenie ma hebrajski rdzeń czasownika *śdq* (*Sentencje Ojców*, 2015, II, 9; Koehler, Baumgartner, Stamm, Dec, & Madaj, 2013, s. 82–83).

Raw Aszi, przełożony akademii talmudycznej w Surze w IV wieku po Chrystusie, mawiał, że człowiek nigdy nie powinien zaprzestawać dawania co najmniej jednej trzeciej sykla (szekla) rocznie na cele charytatywne. Te słowa nawiązują do zobowiązania każdego Żyda, aby rocznie przeznaczać „jedną trzecią sykla na [potrzeby] kultu w domu Boga” (Ne 10, 33). Zobligowanie się (micwy⁶) do łożenia na świątynię Bożą było tak samo ważne, jak wszystkie inne nakazy. Każda micwa jako zobowiązanie nałożone na siebie stanowi wyraz miłości człowieka względem Boga (Bawa Batra I, 9a, 12). Nie ma większej lub mniejszej micwy. Rabbi Jehuda ha-Nasi powiedział, że mniej znaczące przykazanie należy traktować tak samo poważnie, jak te bardzo znaczące, bo nie wiemy, jaka będzie nagroda za dobre uczynki (*Sentencje Ojców*, 2015, II, 1).

Człowiek bogaty winien dostrzegać potrzeby innych wokół siebie, zwłaszcza biednych. Rabini podkreślali, że osoby hojne, dzielące się z biednymi, wykazują się aktem dobrej woli. Rabin Eleazar ben Azaria mawiał: „Ten, kto spełnia uczynki miłosierdzia, jest większy niż ten, który składa ofiary wszelkiego rodzaju” (Suka IV, 49b, 9). Koreluje to

⁶ Micwa (hebr. *micewāh*) znaczy dawać jałmużnę, zbiór wszystkich przykazań, polecenie, dobry uczynek. Micwa dotyczy 613 nakazów i zakazów zawartych w *Misznie* (Eisenberg, 2010, s. 61–66; Żebrowski, n.d.-a; Gordon, 2006).

z fragmentem Księgi Przysłów: „Postępowanie uczciwe i prawe miłsze Panu niż krwawa ofiara” (Prz 21, 3), jak również Księgi Micheasza: „Powiedziano ci, człowiecze, co jest dobre. I czego żąda Pan od ciebie, jeśli nie pełnienia sprawiedliwości, umiłowania życzliwości i pokornego obcowania z Bogiem twoim?” (Mi 6, 8)⁷.

Tenże rabin powiedział również, że czyny dobroci, które pomagają komuś w potrzebie, są większe niż miłość, zgodnie ze słowami proroka Ozeasza: „Posiejcie sobie sprawiedliwość, a zbierzecie miłość” (Oz 10, 12), w których miłosierdzie przyrównywane jest do siewu, a uczynki dobroci do żniwa (Suka IV, 49b, 9). Czynienie sprawiedliwości to zdaniem rabina sprawiedliwość sama w sobie, zaś umiłowaniem miłosierdzia są akty dobroci wobec drugiego człowieka, które powinny mieć charakter prywatny, a nie publiczny (Suka IV, 49b, 8).

Rabini, cytując słowa proroka Izajasza o Bogu: „Przywdział sprawiedliwość jak pancerz” (Iz 59, 17), przyrównywali cedakę do pancerza, w którym łuska zahacza o łuskę, i tym sposobem tworzy całą ochronną powłokę. Podobnie jest z jałmużną – grosz dorzucony do grosza tworzy wielką sumę (Bawa Batra I, 9b, 1).

Eschatologiczny wymiar dobroczynności

Zdaniem rabina Eleazara ben Azarii nagroda za dobroczynność wypłacana jest z nieba odpowiednio do zawartej w ludzkim działaniu życzliwości, hojności oraz wysiłku i uwagi wkładanych w to dzieło ofiarności, zgodnie z powiedzeniem: „Siejcie sobie według miłości, a zbierajcie według życzliwości” (Suka IV, 49b, 10).

Okazywanie miłości zostanie nagrodzone w przyszłym świecie, a zatem ma wymiar eschatologiczny. Świat doczesny, w którym żyjemy, rabbi Jakub określa mianem przedśionka świata przyszłego. Dobre przygotowanie się w przedśionku, także poprzez czyny miłosierdzia

---

⁷ *Biblia warszawska* tłumaczy ten tekst nieco inaczej: „Oznajmiono ci, człowiecze, co jest dobre i czego Pan żąda od Ciebie: tylko, abyś wypełniał prawo, okazywał miłość bratnią i w pokorze obcował ze swoim Bogiem”.

i jałmużny, pozwoli nam „wejść do salonu”, którym jest Królestwo Niebieskie (*Sentencje Ojców*, 2015, IV, 16).

Aspekt eschatologiczny dobroczynności widoczny jest w historii króla Munbaza. W latach suszy i głodu rozdał on biednym niemal wszystkie swoje pieniądze – całą spuściznę po przodkach. Nic dziwnego, że spotkał się z ostrym sprzeciwem ze strony członków swojej rodziny. W odpowiedzi na ich zarzuty król Munbaz stwierdził, że jego przodkowie gromadzili skarby na ziemi, po które może sięgnąć ludzka ręka, podczas gdy on przechowuje je w niebie, do którego człowiek nie ma dostępu, i dlatego są bezpieczne (Bawa Batra I, 11a, 3).

Nie można zamykać oczu i serca

Zamykanie oczu na potrzeby drugiego człowieka rabini porównują do największego grzechu, którym jest bałwochwalstwo. Uwielbienie pieniędzy jest tym samym co oddawanie czci obcym bożkom (Ketubot VI, 68a, 2; Bawa Batra I, 10a, 10). Powołują się w tym wypadku na fragment Księgi Powtórzonego Prawa: „Strzeż się, by nie powstała w twym sercu niegodziwa myśl: «Blisko jest rok siódmy, rok darowania», byś złym okiem nie patrzył na ubogiego twego brata, nie udzielając mu pomocy. On będzie wzywał Pana przeciwko tobie, a ty obciążysz się grzechem. Chętnie mu udziel, niech serce twe nie boleje, że dajesz. Za to będzie ci Pan, Bóg twój, błogosławił w każdej czynności i w każdej pracy twej ręki” (Pwt 15, 9–10; por. 13, 14).

Zdaniem rabina Eleazara ben Azarii, mimo iż bogobojna osoba nie zawsze ma możliwość dzielenia się z innymi, to jednak bojaźń Pana staje się motywem jej działania, by udzielać pomocy innym. Łaska i życzliwość człowieka wobec potrzebujących świadczy o bogobojności danej osoby. Interpretując tekst Księgi Przysłów: „Otwiera usta z mądrością, na języku jej miłe nauki” (Prz 31, 26), rabin Eleazar wskazał na dwa rodzaje Tory: na Torę życzliwą oraz Torę nieżyczliwą. Tora życzliwa to studiowanie Prawa całym sercem dla samego prawa i w celu nauczania innych. Jej poznanie przejawia się w dobroczynności wobec innych. Tora nieżyczliwa zaś to studiowanie księgi bez zamiaru nauczania jej innych. Świadczy to o braku otwartości serca na potrzeby innych osób (Suka IV, 49b, 13).

Rabini podkreślali, że nie ma żadnego wytłumaczenia dla braku dobroczynności. Nawet udzielanie wsparcia oszustom, osobom, które fałszywie udają potrzebujących, nie może stanowić dla nas pretekstu, by nie zaspokajać potrzeb ubogich (Ketubot VI, 68a, 1).

Różne grupy dobroczyńców

Rabini rozróżniają cztery rodzaje ludzi. Pierwsza grupa to osoby, które twierdzą, że „moje to moje, a twoje to twoje” (1). Jest to cecha średnia, a zdaniem niektórych – najgorsza. Kolejną grupę tworzą ci, którzy nie chcą sprawić przyjemności innym i są głupcami: „Moje to twoje, a twoje to moje” (2). Trzecia grupa składa się z ludzi pobożnych: „Moje to twoje, a twoje to twoje”, których możemy nazwać świętymi (3). Jest to cecha właściwa dla ludu. Można wyróżnić jeszcze czwartą grupę. Należą do niej ludzie niegodziwi, którzy wszystko uznają za swoje: „Twoje to moje i moje to także moje” (4) (*Sentencje Ojców*, 2015, V, 10). Tym czterem grupom ludzi odpowiadają cztery różne typy dobroczyńców:

Jeden chętnie sam daje jałmużnę, ale nie chce, aby inni dawali. Taki jest zazdrosny o zasługi innych. Drugi chce, żeby inni dawali jałmużnę, a sam nie chce dawać. Taki jest skąpy i niezycliwy. Trzeci daje i chce, żeby inni też dawali. Ten jest mąż prawy i pobożny. Czwarty sam nie daje i nie chce, by inni dawali. Ten jest występny (*Sentencje Ojców*, 2015, V, 13).

Według rabina Eleazara ben Jose wszystkie akty miłosierdzia i dobroci dokonywane przez potomków Narodu Wybranego przynoszą wielki pokój i stanowią połączenie między Ojcem w Niebie a Jego ludem. Ponieważ Bóg zawiesił swoją przychylność nad swoim narodem i cofnął nad nim swoją łaskę oraz miłosierdzie (por. Jr 16, 5), to czynione akty dobroci przywracają Jego życzliwość, a okazywanie miłosierdzia pozwala na odzyskanie jego względów. Wskazuje to na prawdę, że tam, gdzie jest dobroć i miłosierdzie, tam Bóg jest w pokoju ze swoim ludem (Bawa Batra I, 10a, 11).

Rabini odróżniali miłosierdzie od dobroczynności. Nauczali, że uczynki dobroci są ważniejsze od czynów miłosierdzia pod trzema względami:

1. miłosierdzie można czynić tylko za własne pieniądze, podczas gdy aktów dobroci można dokonywać wobec danej osoby zarówno za własne, jak i za jej pieniądze,
2. dobroczynność jest skierowana ku ubogim, a dobre uczynki są wykonywane zarówno wobec biednych, jak i bogatych,
3. dobroczynność jest udzielana żyjącym, a akty dobroci są dokonywane zarówno wobec żywych, jak i zmarłych (Suka IV, 49b, 11).

Rabin Eleazar nauczał, że każdy, kto działa dobroczynnie i sprawiedliwie, jest uważany za tego, kto wypełnia cały świat dobrocią, zgodnie z Księgą Psalmów: „On miłuje prawo i sprawiedliwość: ziemia jest pełna łaskowości Pańskiej” (Ps 33, 5; Suka IV, 49b, 12).

Rabini w swoich naukach przestrzegają tych, którzy chcą udawać potrzebujących. Przewidzieli oni także tragiczny los tak zwanych oszustów socjalnych. Jeżeli ktoś fałszywie oślepi swoje oko lub nadyma żołądek, udając chorobę, a nawet miażdży swoją nogę, aby nieuczciwie skorzystać z miłosiernego wsparcia innych, nie odejdzie z tego świata, dopóki sam nie znajdzie się w takim stanie, w którym rzeczywiście będzie potrzebował miłości (Ketubot VI, 68a, 3).

Talmud daje również rozwiązanie trudnych dylematów związanych z tym, czy kogoś należy uznać za biednego i potrzebującego, czy też nie. Gdy ktoś prosi o ubranie, można sprawdzić, czy rzeczywiście go potrzebuje, ale w sytuacji, gdy ktoś prosi o chleb, o pokarm, powinien zostać natychmiast nakarmiony, bez zbędnych pytań (Bawa Batra I, 9a, 7–8).

Cedaka uważana była przez rabinów za niemal biblijne przykazanie. Dlatego też parametry okazywania miłości zostały opracowane w najdrobniejszych szczegółach. Określono, kto ma obowiązek dawania, kto może otrzymywać, a nawet to, ile należy dawać i w jaki sposób. Rabini ustanowili na przykład, że ten, kto wydaje pieniądze na cele charytatywne, nie powinien wydawać więcej niż jedną piątą tego, co posiada, aby samemu nie popaść w nędzę i w przyszłości nie potrzebować pomocy od innych ludzi (Ketubot IV, 50a, 2).

Podkreślano przy tym fakt, że nie można zatwardzać własnego serca na potrzeby biednego i potrzebującego brata. Jest to następstwo Bożego nakazu w tak zwanym Kodeksie Deuteronomicznym: „Jeśli będzie u ciebie ubogi któryś z twych braci, w jednym z twoich miast, w kraju, który

ci daje Pan, Bóg twój, nie okażesz twardego serca wobec niego ani nie zamkniesz swej ręki przed ubogim swym bratem” (Pwt 15, 7).

Dobrym tego przykładem jest wykorzystana przez mędrca ze szkoły rabina Iszmaela ben Elisza opowieść o dwóch owcach przekraczających rzekę przez kładkę. Jedna z owiec była już wcześniej ostrzyżona, a druga nie. Ostrzyżona owca przechodzi bezpiecznie na drugą stronę, druga zaś – obciążona mokrą, a przez to ciężką wełną – ginie, wpadając do rzeki. W oparciu o powyższą analogię rabini głosili, że każdy, kto podzieli się swoją własnością i przekaże jej część na cele charytatywne, nie zejdzie do Gehenny⁸ (Gittin I, 7a, 21).

Rabin Akiwa, posługując się przykładem swojej córki, która swój prezent ślubny dała ubogiemu, nauczał, że dobroczynność wybawia nie tylko od nagłej śmierci, jak było to pisane jego córce, ale w ogóle od śmierci (Szabat XXIV, 156b, 4–5), zgodnie ze słowami Księgi Przysłów: „prawość ocala od śmierci” (Prz 10, 2).

Rabini wskazują, że każdy jest zobowiązany do udzielania jałmużny, nawet ten, kto sam utrzymuje się z darowizn otrzymywanych od innych. Ich zdaniem nawet biedny człowiek ma obowiązek pełnić działalność charytatywną (Gittin I, 7b, 1), ponieważ poprzez nią można uzyskać przebaczenie za swoje grzechy (Berachot IX, 55a, 3; Bawa Batra I, 9a, 15).

Rabin Akiwa ben Josef pewnego dnia odpowiadał na zarzuty Kwintusa Tinnejusza Rufusa, rzymskiego polityka żyjącego w II wieku po Chrystusie (zwanego także Turnus Rufus), który twierdził, że Bóg nie troszczy się o ubogich. W odpowiedzi rabin zwrócił mu uwagę, że Bóg nakazuje każdemu z nas działać jako Jego pośrednik w pomocy najbiedniejszym. Jest to wypełnienie micwot, a tym samym ratunek przed sądem Gehenny (Bawa Batra I, 10a, 2). Okazywanie miłosierdzia innym jest tak ważne, że przyspiesza Boże zbawienie, zgodnie ze słowami proroka Izajasza: „Zachowujcie prawo i przestrzegajcie sprawiedliwości,

---

⁸ Zhellenizowany termin „gehenna” pierwotnie określał dolinę Hinnoma, położoną na południowy zachód od Jerozolimy. Talmudyczni rabini uważali, że Gehenna była czyśćcem, w którym dusza człowieka jest oczyszczana z grzechów popełnionych za życia na ziemi. Później słowa „gehenna” używano metaforycznie na określenie szeolu (piekła) – miejsca wielkiego cierpienia i wiekuistej kary człowieka (zob. Mk 9, 43. 45. 47, Bendowska, n.d.).

bo moje zbawienie już wnet nadejdzie i moja sprawiedliwość ma się objawić” (Iz 56, 1; Bawa Batra I, 10a, 12).

Istota dawania

Rabini mieli świadomość istotności dawania. Rozważając tekst Księgi Koheleta: „Bóg bowiem każdą sprawę wezwie na sąd, wszystko, choć ukryte: czy dobre było, czy złe” (Koh 12, 14), zwrócili uwagę, że Bóg surowo osądza człowieka nawet za dobre uczynki, których dokonuje. Dzieje się tak wtedy, gdy człowiek udziela jałmużny publicznie, na pokaz. Takie czynności przynoszą bowiem zawstydzenie osoby potrzebującej (Chagiga I, 5a, 12). Dlatego też w świątyniach znajdowała się Izba Potajemnej Pomocy Dobroczynnej, w której można było złożyć datki anonimowo, a potrzebujący uzyskiwali w ten sposób pomoc niewiadomego pochodzenia (Miszna Szkalim V, 6).

Jezus potwierdził obowiązywanie tej zasady w swoim nauczaniu: „Kiedy zaś ty dajesz jałmużnę, niech nie wie lewa twoja ręka, co czyni prawa, by twoja jałmużna pozostała w ukryciu. A Ojciec twój, który widzi w ukryciu, odda tobie” (Mt 6, 3).

Rabini zastanawiali się, jaki rodzaj jałmużny ratuje od gwałtownej śmierci. Ocalenie niesie taka, w której ten, kto daje, wie, komu dał, a ten, kto bierze, nie wie, od kogo ją otrzymał (Bawa Batra I, 10b, 1). To sam Bóg ma widzieć postawę naszego serca, a nie inni ludzie. Rabin Eleazar powiedział: „Ten, kto potajemnie spełnia uczynki miłosierdzia, jest większy niż Mojżesz, nasz Nauczyciel” (Bawa Batra I, 9b, 7). Ta prawda rabina koreluje z tekstem Księgi Przysłów: „Dar potajemny uśmierza gniew, a złość największą – podarek w zanadru” (Prz 21, 14).

Rabini nadawali odpowiednią wagę cechom i czynom człowieka. Co jest dla niego ważniejsze: dobre uczynki czy mądrość? Rabbi Eleazar ben Azaria porównywał osobę, u której dobre uczynki górowały nad mądrością, do drzewa, które ma mało gałęzi, ale dużo korzeni. Choćby nawet wszystkie wiatry świata powiały naraz, nie zdołają go ruszyć z miejsca. Jest on bowiem podobny do drzewa zasadzonego „nad płynącą wodą, które wydaje owoc w swoim czasie, a liście jego nie więdną: co uczyni, pomyślnie wypada” (Ps 1, 3; *Sentencje Ojców*, 2015, III, 17).

Rabini mieli świadomość, że na sądzie ostatecznym Bóg osądzi wszystko, nawet czyny ukryte, zarówno te dobre, jak i złe (por. Koh 12, 14). Dlatego podkreślali oni wagę wewnętrznej postawy człowieka. Nie chodzi o to, by dawać wiele, czyniąc to w smutku, ale czynić to, co należy, z radosnym obliczem nawet wówczas, gdy ofiarowuje się mało. Owe „mało” będzie wtedy jak wszystkie dary świata (Midrasz Leviticus Raba 34, 15). Przykład takiej postawy znajdujemy w Ewangelii według św. Marka, gdzie opisane zostało nauczanie Jezusa w świątyni: „Potem usiadł naprzeciw skarboxy i przypatrywał się, jak tłum wrzucał drobne pieniądze do skarboxy. Wielu bogatych wrzucało wiele. Przyszła też jedna uboga wdowa i wrzuciła dwa pieniążki, czyli jeden grosz. Wtedy przywołał swoich uczniów i rzekł do nich: «Zaprawdę, powiadam wam: Ta uboga wdowa wrzuciła najwięcej ze wszystkich, którzy kładli do skarboxy. Wszyscy bowiem wrzucali z tego, co im zbywało; ona zaś ze swego niedostatku wrzuciła wszystko, co miała, całe swe utrzymanie»” (Mk 12, 41–44; por. Łk 21, 1–4).

Rabin Levi przyrównał darowizny na cele charytatywne (jałmużnę) do trzech rodzajów łupin orzechów: miękkich, średnich i twardych. Wszystkich, którzy dzielą się swoimi pieniędzmi poprzez darowizny na rzecz innych, można przyrównać do orzechów o miękkich łupinach, które dadzą się same rozłupać. Ci, którzy dają dopiero wtedy, gdy są o to poproszeni, są jak orzechy o łupinie średniej twardości. One pękają, gdy do nich zapukasz. Do trzeciej grupy należą wszyscy, którzy odmawiają dawania, nawet jeśli zostają poproszeni o pomoc wielokrotnie. Są oni jak orzechy o bardzo twardych, niemal kamiennych łupinach, które trudno rozłupać (Miszna Peskita Rabati, 42b)⁹.

Podsumowanie

Można powiedzieć, że żydowska cedaka w nierozzerwalny sposób należy do stylu życia każdego Żyda. Dawanie innym jest sposobem, by stać się osobą przepelnioną miłością i otwartością wobec innych, której sensem

---

⁹ Więcej tekstów o dobroczynności zestawili Montefiore & Loewe (1978).

istnienia jest wiara w Bożą dobroć. Podobne myślenie odnajdujemy w tekstach Starego i Nowego Testamentu, szczególnie w epistolografii i życiu św. Pawła, który wzrastał w żydowskiej diasporze, dzięki czemu miał okazję studiować Pismo Święte i poznawać ustną tradycję jego interpretacji¹⁰. Czynienie dobra wobec innych zbliża człowieka do postawy samego Boga, który jest dobry i okazuje swoją dobroć względem każdego.

Zgodnie z nauką Talmudu każdy Żyd myśli o teraźniejszości z perspektywy przeszłości. Dla niego przeszłość jest bardziej autentyczna, autorytatywna i wartościowa. Księga Talmudu wyraźnie wskazuje, że źródłem wiedzy są rodzice i nauczyciele, a nie Internet, media, książki czy współcześni celebryci. Wszelkie doświadczenie zewnętrzne oceniane jest na podstawie jego zgodności ze źródłami autorytetu i wartości. Ta cecha nadaje społeczeństwu tożsamość, stabilność, znaczenie życia rodzinnego i poczucie przynależności do systemów wartości większych niż on sam (por. Socken, 2009, s. 100), zgodnie z przysłowiem: „Co masz w sercu dla bliźniego, on ma w sercu dla ciebie” (Datner & Kamińska, 1988, s. 171).

W dobie współczesnej, w której system wartości ulega ciągłej degradacji, chrześcijańska Biblia, ale i żydowski Talmud, powinny stać się podstawą tożsamości wszystkich ludzi, nie tylko świata zachodniego. Bez wartości i własnej tożsamości świadomości, kim jesteśmy i dokąd zmierzamy, życie wydaje się pozbawione sensu. To Pismo Święte wyznacza kierunek chrześcijańskiego życia. W kształtowaniu porządku życia społecznego oraz relacji międzyludzkich Boże Słowo wzywa wierzących, aby – podobnie jak Talmud dla Żydów – to ono wraz ze swoim przesłaniem stało się elementem codziennego życia wszystkich chrześcijan.

---

¹⁰ Wskazuje na to wypowiedź Jehudy ben Tejma, którą znajdujemy w *Pirke Awot*. Mawiał on: „W wieku pięciu lat mężczyzna winien zaczynać naukę Pisma, w dziesiątym roku – naukę Miszny, w trzynastym – spełniać wszystkie przykazania religii, w piętnastym – rozpocząć naukę Talmudu” (*Sentencje Ojców*, 2015, V, 21; Ketubot IV, 50a, 7–8).

Abstrakt

Cedaka, czyli czego uczy nas Talmud o dobroczynności

Talmud, po Biblii hebrajskiej, należy do najważniejszych ksiąg w kulturze żydowskiej. Jedną z podstawowych postaw człowieka w Talmudzie jest cedaka, czyli okazywanie miłosierdzia poprzez jałmużnę oraz dobre uczynki. Rabini za pomocą licznych historii ukazywali dobroczynność jako sposób naśladowania Boga. Nakazywali, by nie zamykać swojego serca na potrzeby innych, ponieważ sianie sprawiedliwości jest zbieraniem miłości (por. Oz 10, 12). Żydowska cedaka ma wymiar eschatologiczny, gdyż nagroda za dobroczynność zostanie wypłacona w niebie. Zdaniem rabinów nikt nie jest zwolniony z dobroczynności, nawet ten, kto sam z niej korzysta. Talmud poucza nas, że Bóg nakazuje każdemu działać jako Jego pośrednik w dziele miłosierdzia wobec wszystkich potrzebujących.

Słowa kluczowe: Talmud, Tora, Miszna, Gemara, rabini, cedaka, dobroczynność, jałmużna, bogactwo, hojność

Abstract

Tzedakah: what the Talmud teaches us about charity

The Talmud, after the Hebrew Bible, is one of the most important books in Jewish culture. One of the basic human attitudes in the Talmud is tzedakah, i.e. showing mercy through almsgiving and good deeds. Through numerous stories, the rabbis showed charity as a way of imitating God. They ordered us not to close our hearts to the needs of others, because sowing justice is reaping love (cf. Hos 10:12). Jewish tzedakah has an eschatological dimension, because the reward for charity will be paid in heaven. According to the rabbis, no one is exempt from charity, even those who benefit from it themselves. The Talmud teaches us that God commands everyone to act as His mediator in the work of mercy towards all those in need.

Keywords: Talmud, Torah, Mishnah, Gemara, rabbis, tzedakah, charity, almsgiving, wealth, generosity

References

Bendowska, M. (n.d.). *Gehenna*. Retrieved September 3, 2020, from [https://www.jhi.pl/psj/gehenna_\(Gehenna\)](https://www.jhi.pl/psj/gehenna_(Gehenna))

- Borzyńska, Z. (n.d.). *Wielkie Zgromadzenie*. W *Polski Słownik Judaistyczny*. Retrieved September 3, 2020, from https://www.jhi.pl/psj/Wielkie_Zgromadzenie
- Briks, P. (2020). *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu* (2nd ed.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Coggins, R. J., Houlden, J. L., Aitken, K. T., Chrostowski, W., & Widła, B. (2005). *Talmud. W Słownik hermeneutyki biblijnej*. Vocatio.
- Cohen, A. (1995). *Talmud. Syntetyczny wykład na temat „Talmudu” i nauk rabinów dotyczących religii, etyki i prawodawstwa* (R. Gromacka, Trans.). Cyklady.
- Datner, S., & Kamieńska, A. (1988). *Z mądrości Talmudu* (2nd ed.). Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Eisenberg, R. L. (2010). *What the rabbis said: 250 topics from the Talmud*. Praeger.
- Gordon, E. (Ed.). (2006). *613 przykazań judaizmu oraz Siedem przykazań rabinicznych i Siedem przykazań dla potomków Noacha*. Wydawnictwo Austeria.
- Koehler, L., Baumgartner, W., Stamm, J. J., Dec, P., & Madaj, K. (2013). *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. (Vol. 2, 2nd ed.). Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
- Montefiore, C. G., & Loewe, H. (1978). *A rabbinic anthology* (3rd ed.). Schocken Books.
- Neusner, Jacob. (2001). *Reader's Guide to the Talmud*. Brill.
- Sentencje Ojców* (1st ed.). (2015). Wydawnictwo WAM.
- Socken, P. (Ed.). (2009). *Why study Talmud in the twenty-first century? The relevance of the ancient Jewish text to our world*. Lexington Books.
- Steinsaltz, A. (1976). *The essential Talmud*. Basic Books.
- Żebrowski, R. (n.d.-a). *Dobroczynność*. Retrieved September 3, 2020, from <https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=19365>
- Żebrowski, R. (n.d.-b). *Micwa*. Retrieved September 3, 2020, from <https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=19402>